

Спис використаної літератури

1. Берн Ш. Гендерная психология (Секреты психологии) / Ш. Берн. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
2. Брава А. Менада і яє сатыры / А. Брава // Маладосць. – 2008. – № 9. – С. 24–56.
3. Брава А. Менада і яє сатыры / А. Брава // Маладосць. – 2008. – № 10. – С. 14–49.
4. Брава А. Каменданцкі час для ластавак : аповесці, апавяданні / А. Брава. – Мн. : Маст. літ., 2004. – 183 с. – (Дэбют).
5. Жеребкина И. Прочти мое желание... Постмодернизм, психоанализ, феминизм / И. Жеребкина. – М. : Идея-Пресс, 2000. – 256 с.
6. Капуста, Ж. На іншай хвалі / Ж. Капуста // ЛіМ. – 2008. – № 50. – 12 снежня. – С. 6.
7. Мілет К. Тэорыя сэксуальнай палітыкі / К. Мілет // АРСНЕ: Кабеты. – 1999. – № 3. – С. 6–41.
8. Ровенская Т. «Виновата ли я...?», или феномен гендерной вины (на материале женской прозы 80-х – начала 90-х годов) / Т. Ровенская // Гендерные исследования. – 1999. – № 3. – С. 214–224.
9. Сенаторова Н. Эти хорошие плохие женщины / Н. Сенаторова // Неман. – 2008. – № 3. – С. 113–117.
10. Усманова А. Беззащитная Венера / А. Усманова // АРСНЕ: Кабеты. – 1999. – № 3. – С. 221–240.

УДК 821.161.2, 821.162.1

Ольга Циганок

**ЛАТИНО-, ПОЛЬСЬКО- ТА УКРАЇНОМОВНІ ПАРОДІЇ
ЕПІТАФІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТИКАХ XVII – ПЕРШОЇ
ПОЛОВИНИ XVIII СТ. (ІМАГОЛОГІЧНИЙ ВИМІР)**

У статті розглядаються особливості передачі літературних образів при пародіюванні епітафій, вибраних автором з українських курсів поезики XVII – першої половини XVIII ст.

Ключові слова: епітафії, поезики, пародія, імагологія.

Цыганок О. М. Латино-, польско- и украиноязычные пародии эпитафий в украинских поэтиках XVII – первой половины XVIII в. (имагологическое измерение). В статье рассматриваются особенности передачи литературных образов при пародировании эпитафий, извлеченных автором с украинских курсов поэтики XVII – первой половины XVIII в.

Ключевые слова: эпитафии, поэтики, пародия, имагология.

Tsyganok O. M. Latin, Polish and Ukrainian epitaphs in the Ukrainian Poetics of the 17th – the First Half of the 18th Century (Imagological Study). The paper deals with transmissions of literary images in the parodies of epitaphs, extracted by the author from Ukrainian poetics courses of the 17th - the first half of the 18th century.

Key words: epitaphs, poetics, parody, imagology.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теорія і практика давньої пародії в Україні спеціально не досліджувалася, хоча деяких її аспектів торкалися Віталій Маслюк [1, 187] та Ольга Циганок [2, 69–70]. **Мета та завдання публікації** – проаналізувати пародії епітафій, які трапляються в рукописних українських поетиках XVII–XVIII ст., та розглянути особливості передачі літературних образів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для давніх українських теоретиків літератури пародія – це: зміна серйозного змісту на жартівливий (автор поетики «Кастальське джерело» (1685)); наслідування / переробка і переклад (автор поетики «Камена» (1689)); наслідування / переробка як шкільна вправа (Феофан Прокопович, Григорій Кониський) [2, 69–70].

Щодо прикладів епітафій, які містяться в українських поетиках та риториках, то *модифікації серйозного тексту на жартівливий* одиничні. Одним із найпоширеніших взірців жартівливої епітафії в поетиках є епітафія Фоссі:

*Hac recubant fossa Fossae venerabilis ossa
Qui sibi condendo versus cere- comminuit brum¹.*

[Тут спочивають у фосі кістки шановного Фосси,
Того, що вірші складав й розум ушкодив собі].

Це пародія на відому епітафію англійському святому VII ст. Беді, яку написав, за легендою, ангел: «Hac sunt in fossa Bedae venerabilis ossa» [Тут спочивають у фосі Беди шановного кості]. Відповідно до жартівливого спрямування пародії власне ім'я було замінено таким, яке відкривало простір для гри слів: лат. «fossa» [канава, фоса] і «Fossa» – прізвище (прізвисько). У другому рядку слово «cerebrum» [мозок, розум] – розбито на дві частини, між ними вставлено «comminuit» – ушкодив, щоб немовби проілюструвати нещастя, яке сталося з Фосою. Дослівно: ушкодив розум.

¹ Трапляється у восьми українських поетиках. Див. докладніше монографію Ольги Циганок [2, 45–46].

Трапляється також, що *жартівлива епітафія модифікується в іншу комічну*:

*Tu leży Opolski, stary szlachcic Polski,
Kiedy zmartwychwstanie, rzecze: pitem, Panie*¹.

[Тут лежить Опольський, старий шляхтич польський,
На суд Божий встане й скаже: «Пив я, пане»].

*Tu leży Opolski, szlachcic korony Polskiej
Zabito go z półhaku, leż tu nieboraku*².

[Тут лежить Опольський, шляхтич Корони Польської,
Забито з пістоля, лежи – лиха доля].

Як бачимо, літературний образ Опольського зазнає трансформації: якщо з першого варіанта епітафії ми довідуємося, що польський шляхтич Опольський помер у похилому віці і був пияком, то в пародії ці моменти обійдено увагою, зате вказано обставини смерті. Появляються історичні реалії: *півгак* – пістоль кавалериста у Північній і Центральній Європі (кінець XVI – перша половина XVII ст.) та українізм *неборак*. Юрій Шерех вважає цю лексему в польській мові запозиченням з української [3, 491]. Літературний образ Опольського обростає рисами місцевої культури, які роблять його ближчим читачеві.

Третій варіант пародій – *вільні переклади*, коли епітафії наводяться у двох версіях – польською та латинською мовами без спроб відтворення віршового розміру та без збереження кількості рядків. Що стосується епітафії немовляті, яке померло нехрещеним, то латинський текст «*Indoleas hospes*» [Ох, подорожній]³ і його польськомовна пародія «*Gościu rożałuj*» [Пожалій, мандрівче]⁴ не показують жодних трансформацій образу. Епітафія матері, яка померла разом із дитиною під час пологів «*I sama smercią*» [Сама плачу я смертю]⁵ та

---

¹ Тут і далі назви поетик подаються скорочено, за початком. Перша цифра вказує рік написання, друга – аркуш. Повні назви та шифри рукописів див. у виданні Віталія Маслюка [1, 226–230]. *Lyra Heliconis*, 1709, 247 (зв.), *Via*, 1724, 69; *Via*, 1729, 54 (зв.), *Liber*, 1742, 142.

² *Cedrus Apollinis*, 1702, 149; *Lyra Heliconis*, 1709, 247.

³ *Rosa inter spinas*, 1696, 121; див. також: *Fons Castalius*, 1700, 121 (зв.); *Cedrus Apollinis*, 1702, 149; *Lyra*, 1709, 247; *Liber*, 1742, 124.

⁴ *Fons Castalius*, 1700, 121(зв.); *Cedrus Apollinis*, 1702, 14.

⁵ *Fons Castalius*, 1700, 122; *Cedrus Apollinis*, 1702, 149 (зв.); *Lyra*, 1709, 247; *Via*, 1729, 54; *Liber*, 1742, 124.

її латиномовна пародія «Mortua sum» [Вмерла під час я пологів]¹ також написані різними мовами, однак знову ж таки не йдеться про відтворення образів чужої культури. І на рівні словесних одиниць, і у внутрішній організації текстових структур у поєднанні з організацією образів бачимо єдину, хоча й багатовимірну картину світу, єдині, хоча й метаобразні системи авторського мислення, сформовані польсько-латинською освіченістю.

Як четвертий варіант пародії можемо виділити *переклади* – *переробки* польською та давньою українською мовами. Дуже популярною в київських курсах була анонімна жартівлива польська епітафія професійному гравцю в кості – костирі, якого поховали голим, бо саме таким він повертався із корчми. Цей текст фіксується з різночитаннями у 12 українських поетиках². У курсі 1740 р. натрапляємо писану давньою українською мовою пародію цієї епітафії «Моей жизни на костех пройшли вси години...» (Regia, 1740, 36). Основною причиною того, що ми відносимо цю епітафію саме до перекладів-переробок, є те, що мова в українському тексті, на відміну від польського, йде від першої особи. Сам гравець у кості жаліється, що все життя грав, а тепер похований у такому місці, де годиться закопати хіба що собаку.

Із погляду імагології цікава *пародія* – *наслідування*. Епітафія імператору Карлові V із династії Габсбургів (1519–1556) «Euroae domuit» [Карл упокорив якость] згадується та цитується в багатьох українських поетиках³. Її автор – Іполит Капілюп [Hippolytus Capilurus] – італійський епіграматист XVI ст., уродженець Мантуї. У часи правління Карла V було приборкане повстання в Кастилії (1520), активно тривало завоювання Південної Америки – Нового Світу. Згадки про ці події (з помилками в географії) ми знаходимо в епітафії: Карл упокорив зухвалих європейських королів, був острахом для азіатських країв, пройшовся переможцем по Лівії, силу-силенну дарів приніс йому переможений Інд. В українському трактаті

¹ Fons Castalius, 1700, 121 (зв.); Cedrus Apollinis, 1702, 149.

² Institutio poetica, 1678, 48; Rosa, 1696, 52 (зв.); Fons Castalius, 1700, 122; Cedrus Apollinis, 1702, 150; Idea, 1707, 176 (зв.); Lyra Heliconis, 1709, 247; Hymettus, 1719, 44; Via, 1724, 69; Epitome, 1734, 62; Regia, 1740, 36; Liber, 1742, 124; Praecepta, 1746, 123.

³ Cunae Bethleemicae, 1686, 57; Via, 1724, 67; Officina, 1726–1727, 40–40 (зв.), Via, 1729, 53 (зв.); Tabulae, 1729–1730.

«Настанови» (1735) натрапляємо на «*parodia seria*» [поважну пародію] цієї епітафії під назвою «*Tumulus potentissimae imperatricis Rossiae Annae*» [Могила дуже могутньої російської імператриці Анни], де замість Карла з'явилася російська цариця Анна Іоаннівна (1693–1740) (Praesep̄ta, 1735, 31(зв.) – 32). Автор епітафії російській імператриці немовби ступає слідами епітафії-претексту, то повторюючи, як укралення, фрагменти тексту, то трансформуючи їх відповідно до історичних реалій: Анна потопталася по гданському бурштині, її непереможну руку відчув на собі галл, потім дала кермо влади «ляхові», була острахом Азії тощо.) Як відомо, у 1733–1735 рр. Росія сприяла утвердженню на польському троні курфюрста саксонського Станіслава Августа (Август III), розбила французький флот під Гданськом, а 1735 р. розпочалася війна з Туреччиною. Ці історичні події знайшли свій відгук в епітафії. Автор епітафії Анні Іоаннівні, з одного боку, прагне «вписати» свій текст у літературну традицію, з іншого – реалізувати творчий задум. Бачимо комунікаційний акт між різними культурами, який витворює основу для імагологічного діалогу. Формується певний культурний код сприйняття як Іншого, так і Свого.

До *пародій-вправ* можна віднести епітафії несправедливому судді, якому нечесно надбане багатство не дало змогу піднятися на небо, із київської поезики 1740 р. (Regia, 1740, 35–36). Польськомовний текст, який іде у трактаті першим, складається із 10 рядків, варіант давньою українською мовою – із чотирьох. Якихось особливостей передачі літературного образу при перекладі з однієї мови на іншу не спостерігається.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. У давніх українських епітафіях-пародіях літературні образи передаються по-різному. Якщо претекст пародії хронологічно чи історично віддалений, у метатексті (наслідуванні) робиться спроба його «наблизити» за допомогою зрозумілих реципієнту історичних, географічних чи культурних реалій (епітафія Анні Іоаннівні) або, зберігши формальні ознаки літературного тексту, наповнити його новим змістом (епітафія Фоссі). При пародіях – вільних перекладах епітафій – їх латинська і польська мови в Україні XVII–XVIII ст. не сприймалися як носії чужих культур, тому не було потреби робити літературні образи більш зрозумілими читачам. У майбутньому варто розглянути, як у давніх українських поезиках передаються літературні образи при пародіюванні іншого жанрового різновиду похоронного письменства – скорботної елегії.

Список використаної літератури

1. Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / Віталій Маслюк. – К. : Наук. думка, 1983. – 234 с.
2. Циганок О. Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень / Ольга Циганок. – К. : Ун-т «Україна», 2011. – 176 с. – (Студії з україністики ; вип. X).
3. Шерех Ю. Український вплив на польську мову в XVI та XVII століттях / Юрій Шерех // Українсько-польські літературні контексти доби бароко : зб. наук. пр. – К. : Леся, 2004. – С. 473–502. – (Київські полоністичні студії ; т. 6).

УДК 821.161.3(477.83)(093)

Віктор Яручик, Ольга Яручик

**ІМАГОЛОГІЧНА ВІЗІЯ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА
САМОХВАЛЕНКА, ЯКОВА ГУДЕМЧУКА, ІВАНА ЗЛАТОКУДРА
ТА ОСТАПА ЛАПСЬКОГО**

У пропонованій статті автори вперше в українському літературознавстві досліджують візію України у творчості україномовних поетів Є. Самохваленка, Я. Гудемчука, І. Златокудра, О. Лапського, використовуючи імагологічний підхід. Проаналізовано багатогранну письменницьку візію України, яка ламає негативний стереотип України в польському дискурсі.

Ключові слова: візія, імагологія, Україна, поезія, рецепція, письменник.

Яручик О. Б., Яручик В. П. Имагологическое видение Украины в творчестве Евгения Самохваленка, Якова Гудемчука, Ивана Златокудра и Остапа Лапского. В предложенной статье авторы впервые в украинском литературоведении исследуют визию Украины в творчестве украиноязычных Е. Самохваленка, Я. Гудемчука, И. Златокудра, О. Лапского употребляя имагологический подход. Авторы анализируют многогранную писательскую визию Украины, которая ломает негативный стереотип Украины в польском дискурсе.

Ключевые слова: визиия, имагология, Украина, поэзия, рецепция, писатель.

Iaruchyк O. B., Iaruchyк W. P. Imagology Vision of Ukraine in Creation Eugen Somochvalenko, Iakov, Hudemchuk, Ivan Zlatokudr and Ostap Lapsky.

In this article the authors made an issue about the vision of Ukraine in the literary creation of Ukrainian writers J. Samohvalenko, J. Gudemchuk, I. Zlatokudr, O. Lapsky using the imagalogy method at first time in Ukrainian literary studies. The authors analyses the multi aspected vision of Ukraine by the writers, which changed the negative stereotype of Ukraine in Polish disscourse.

Key words: vision, imagology, Ukraine, poets, reception, writer.